

Bäckmanin mainio oivallus on käyttää Bulgakovin kerrontaa juuri nyt ajankohtaisen asian tunteenomaiseen esillenostamiseen. Tunnetilojen ohjaamisessa kirjailijanerot ovatkin hyviä esikuvia. Minulle Bäckmanin kirja tarjosi ennen kaikkea kirjallisia elämyksiä. Täysin kielteinen henkilökuva

naapurimaan presidentistä ja rasistinen venäläisviha Suomessa ovat tulleet myös minulle tutuiksi. Tämä paha on vallannut Suomen viimeisen viidentoista vuoden aikana. Itänaapuriamme vihaaville henkilöille Bäckman on luultavasti raskasta luettavaa.

Seppo Isotalo

”Sulkavan Suslov” ja mesikämmen

Venäjä ja Suomi. Juhlakirja professori Timo Vihavaiselle 9.5.2007. Toimittanut Kristiina Kalleinen. Aleksanteri-sarja 1/2007. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.

Monipuolisella Venäjä-tutkijalla, professori Timo Vihavaisella ja NKP:n 1960–70-lukujen pääideologi Mihail Suslovilla ei taida olla paljon muuta yhteistä kuin hieman jäyhä ulkomuoto ja lievästi töksähtelevä puhetapa. Suslovin kirjalliset esitykset ja NKP:n julkilausumat – joiden muotoilijana hän usein toimi – eivät todellakaan säväytä samalla tavalla kuin Vihavaisen aina tieteellisen pätevä ja silti vivahteikas kirjoitustyyli. Sen aistii jopa venäjäksi – esimerkiksi tekijän vuonna 2004 ilmestyneessä venäläisen intelligenstijan aatehistoriaa käsittelevässä monografiassa *Vnutrennyi vrag*, joka ei ole valitettavasti ilmestynyt suomeksi – ainakaan vielä. Pidän kirjaa Vihavaisen parhaimpiin kuuluvana ja odotellen mielenkiinnolla jatkoa.

Kristiina Kalleinen on toimittanut keväällä 60 vuotta täyttäneen professorin juhlakirjan *Venäjä ja Suomi*. Se on kolmikielinen – suomi, venäjä ja englanti sukkuloivat sopivasti keskenään kuten Timo Vihavaisen tutkimusten lähde-luetteloissa yleensäkin. Kalleista ovat avustaneet Arto Luukkanen ja Marina Vituhnovskaja. Luukkanen muistelee tutkijauraansa vaikuttanutta opettajaa ja ohjaajaa

sellaisella persoonallisella tavalla, jota ”vaiteliaanjäyhän filosofin” juhlakirjassa olisi sopinut olla enemmänkin. Luukkanen myös päättää juhlakirjan esittäen viimeisillä sivuilla arvioita Venäjän uudesta kansallisesta ideasta Vladislav Surkovin – tuon Putinin Venäjän keskeisen ideologin – ”helmikuun teesien” innoittamana.

Kansakunta ja Lenin rähmällään?

Muistan hyvin oman törmäämiseni Vihavaisen. Väärinkäytin Suomalais-venäläisen koulun kuraattorin työaikaani lukemalla miltei yhtä soittoa läpi juuri ilmestyneen *Kansakunta rähmällään* -kirjan. Se säväytti, mullisti monen Suomi-kuvan ja aiheutti myös paljon itkuja ja hammasten kiristystä eri piireissä. Tämä tapahtui vuonna 1991, jolloin elimme paljolti vielä ”Kekkoslovakiasa” eikä Suomen idänsuhteiden monien kömmähdysten myöntäminen ollut helppoa. Eipä sillä, en ole tänä päivänäkään Vihavaisen kaikista suomettumis-johtopäätöksistä ja oletamuksista samaa mieltä, mutta muistan kyllä millaisen myllerryksen opus aloitti omassakin tajunnassani. Myös juhlakirjassa Jarmo Erosen tulkinta suometumisesta ja Suomen geopolitiikasta Kekkonen aikana on aika lailla toinen kuin juhlakalun: Suomi oli UKK-kaudella lännen etuvartio ja ETYK-kokous 1975 kolmansine

koreineen lopultakin melkoinen uhka neuvostovaltiolle.

Timo Vihavaisen tutkijauran esittelee komeasti Osmo Jusila, jolla on kirjassa toinenkin puheenvuoro. Jussilan artikkeli *Leninin vallankumouskäsitys* pudottaa ikonin kokonaan valtaistuimeltaan, ainakin vallankumousjohtajana. Tottahan Suuri Lokakuu vääristeltiin massojen kapinaliikkeeksi ja Eisenstein-elokuvista tuli ”dokumentteja”, mutta että Leninkin olisi ollut koko ajan tapahtuneesta täysin jälkijunassa tai pihalla? Miltei jää odottamaan Lenin-museon johtajan ja Lenin-tuntijan Aimo Minkkisen vastinetta...

Kun Venäjän monilla vesillä purjehtinut Vihavainen on viime vuosina keskittynyt myös venäläisen intelligenstijan tutkimukseen, on luonnollista, että juhlakirjassakin teemaa sivutaan.

Natalia Lebinan osuus *”Shes-tidesiatniks” (Varieties of Discourse and New Identity)* tuo intelligenstija-teemaa lähemmäksi nykyaikaa käsittelemällä venäläistä 60-lukulaisuutta. Vihavaisen esittämä tulkinta ”sisäisestä vihollisesta” on tässäkin keskeisenä. Itsekin teemaa lähinnä elokuvan kautta tutkineena olen paljolti Lebinan kanssa yhtä mieltä siitä, miten 60-lukulaisuus tuotettiin neuvostovallan sisäisenä ilmiönä, ”20. edustajakokouksen lapsien” ja perivenäläisen ”luovan intelligenstijan” sukupolvi-ilmiönä. Vaikka brežneviläisen stagnaatiokauden kärsineet 60-lukulaiset ovatkin eräs neuvostovallan sankarimyyteistä, heillä oli merkitystä nimenomaan revanssia hakeneena sukupolvena Mihail Gorbatšovin ajan perestroika-kehityksessä ja koko neuvostovallan kaatumisessa.

Mesikämmen, Mannerheim ja Tähtelän Kalle

Suhteessa pieniin naapureihinsa – ja erityisesti suomalais-ugrilais-

ten kansojen parissa – Venäjä on mielletty usein Isoksi Karhuksi. Tuon karhun syleylyihin on ollut vaarassa tukehtua moni Venäjä-tutkija ja journalisti, joskin aika moni on lempeitä halauksia hakenutkin. Karhu-mytologiasta ja sen eri vivahteista kirjoittaa persoonallisesti Elena Hellberg-Hirn artikkelissaan *Russki medved – ot dikogo zverja k milomu drugu. Medved*-sanan suora käännös suomeksi voisi olla vaikka mesikämmen, jolloin metsien kuningas ja naapureitaan uhkaava villipeto muuttuu melkein Moskovan olympialaisten herttaiseksi lemmikiksi, Miška-karhuksi. Ei kai ole aivan sattumaa, että karhu on nyttemmin myös Yhtenäinen Venäjä -puolueen tunnuksena?

Alpo Juntusen osuus *Venäläisen geostrategian vaikutus Mannerheimiin* tuo esiin uutta marsalkan sotataidollisiin oppeihin ja oppi-isiin. Aleksanteri II:n aikainen sotaministeri ja eräs venäläisen geostrategian luoja, sotilasmaantieteen professori D.A. Miljutin (1816–1912) näytti olleen myös Mannerheimin kannalta keskeisessä roolissa. Erityisesti Aasian halki ratsastaessaan Mannerheim noudatti lähes yksityiskohtaisesti Miljutinin ohjeita tiedonkeruussaan. Jo osallistuminen Venäjän-Japanin sotaan vei – Juntusen mukaan – Mannerheimin ”venäläisen geostrategian ytimeen”, ja venäläinen sotatiede avautui hänelle juuri ”imperialismin kautta”. Nuo kokemukset ja tietysti myös Puolan komennus tekivät kirjoittajan mielestä Mannerheimista reaali-politiikon, joka tajusi mittasuhteita. Näin selittyvät sitten myös pidättäytyminen muun muassa Muurmannin radan katkaisemisesta ja aktiivisesta osallistumisesta Leningradin piiritykseen II maailmansodan aikana.

Mikko Ylikankaan *Lentäjän kuolema* on juhlakirjan toinen neuvostomytologiaa käsittelevä artikkeli. Se on oikeastaan aivan

mainio *case study* -historian oppitunti, jota voi vilpittömästi suositella kaikille henkilö- ja pienimuotoisen historian ystäville (aloitin juhlakirjan lukemisen Ylikankaasta – otsikon perusteella!). *Lentäjän kuolema* kertoo Kalle Tähtelästä (1891–1919), journalistista ja kirjailijasta, joka päätyi Leppävirralta Amerikan kautta Venäjän kansalaissodan rintamalle lentäjäksi. Vuodenvaihteessa 1917–18 ja Suomen kansalaissodan aikana hän ehti toimittamaan myös Turussa ilmestynyttä *Sosialisti*-lehteä.

Ylikangas on kaivellut arkistoja muista lähteistä keskenään erinomaisten ristiriitaisia todistusaineistoa siitä miten Tähtelästä tuli

Venäjä ja Eurooppa

Oittinen, Vesa (toim.): *Venäjä ja Eurooppa. Venäjän idea 1800-luvulla*. Tampere: Vastapaino, 2007, 391 s.

Vesa Oittisen toimittama teos *Venäjä ja Eurooppa. Venäjän idea 1800-luvulla* on antologia, joka koostuu venäläisten 1800-luvun ajattelijoiden, filosofien ja kirjailijoiden teksteistä – esseistä, kirjeistä ja puheista. Mukana on mm. Tšaadajevin, Puškinin, Dos-tojevskin, Solovjovin ja Berdjajevin kirjoituksia. Oittinen pohjustaa tekstejä ja esittelee kirjansa tarkoituksen alkupuheessaan ”Venäjän ideaa etsimässä”. Hän näkee kysymyksen Venäjän erityisyydestä nousseen 1700-luvulla, jolloin länsimaissa herännyt valistusajattelu toi ilmi joitakin perustavanlaatuisia ominaisuuksia Venäjän – länsimaalaisittain Toisen – sosiaalisessa rakenteessa ja kulttuurissa. Näihin Venäjän tai Itä-Euroopan ominaisuuksiin valistuksen ihanne ja järjen periaatteet eivät olleetkaan sovellettavissa. Teos valottaa tämän kehityksen Venäjällä aiheuttamaa reaktiota, kiivasta keskustelua

teloituksensa jälkeen myyttinen hahmo, jonka kuolemanjälkeiseen kohtaloon kiteytyvät neuvostohistorian ja -mytologian monet käänneet. Sankarimyytti ja käsite ”hyvä vihollinen” aukenevat yksittäistapauksen kautta kuvaten neuvostovallan ja myös vallankumousromantiikan pimeitä puolia varsin vivahteikkaasti.

Kaiken tämän jälkimekastuksen keskellä Kalle Tähtelä itse oli epäilemättä hengeltään runoilija ja mieleltään taistelija, joka saavutti kuolemattomuutensa hieman omituisella tavalla, mutta aivan raamatullisesti: kuoleamalla kuoleman voitti.

Pentti Stranius

Venäjän ominaisuudesta ja sen ideasta ja identiteetistä. Ennen jokaista tekstiä on lyhyt esittely sen kirjoittajasta, teoksista ja asemasta 1800-luvun venäläisessä ajattelussa sekä tekstin sijoittumisesta keskustelun kentälle omana aikanaan. Tekstit on esitetty alkuperäisissä muodoissaan, vaikka toki käännettyinä.

On mielenkiintoista, kuinka eri lailla käsitys Venäjän identiteetistä 1800-luvulla käydystä keskustelusta avautuu, kun lukee aikalaisten ajatuksia asiasta. Koska kyseessä ei ole jälkikäteen historioitsijoiden rakentama näkemys, vaan todelliset aikalaiskirjoitukset, antavat kirjeet, essee ja puheet lukijalle todellisen tunteen kuvan siitä, mitä ja miten 1800-luvulla ajateltiin. Tekstien kautta välittyy hienosti 1800-luvulla käyty vuoropuhelu, sekä se, kuinka Venäjä tulee hiljalleen 1800-luvulta 1900-luvulle.

Jokaisesta tekstistä nousee esiin venäläisen 1800-luvun ajattelun toisaalta ankara oman maan ja kansan kritiikki, toisaalta vähintään yhtä voimakas kiintymys ja kiinnostus Venäjään